परिशिष्ट - ब

इतिहास अध्यापकांसाठी प्रश्नावली

संशोधन विषय :

" माध्यमिक स्तरावरील इतिहास अध्ययन-अध्यापन कार्यनीतीचे विकसन "

प्रश्नावली भरण्यापूर्वी -

१) प्रश्नावलीचे ' अ ' व ' ब ' असे दोन भाग आहेत. दोन्हीही प्रश्नावल्या पूर्णत: भराव्यात.

२) प्रश्नावलीतील प्रश्नांची उत्तरे मनमोकळेपणाने लिहावीत.

३) आपण व्यक्त केलेल्या मताचा उपयोग या शैक्षणिक संशोधना-पुरताच मर्यादित असेल.

४) आपल्या नावाची गुप्तता राखली जाईल.

५) काही प्रश्नांची उत्तरे लिहिताना प्रश्नावलीत दिलेली जागा अपुरी पडली तर कृपया स्वतंत्र कागदाचा वापर करा व तो प्रश्नावलीला जोडून द्या.

प्रश्नावली 'अ'

१) शिक्षकाचे नांव -

२) शाळेचे नांव -

३) शैक्षणिक पात्रता - पदवीचा विषय -

४) पदवी परीक्षा पास झाल्याचे वर्ष - पदव्युत्तर विषय -

५) बी. एड. आहात काय ? होय / नाही.

६) बी. एड. झाल्याचे वर्ष -

७) बी. एड च्या अध्यापन पद्धती १) २)

८) सध्या अध्यापन करीत असलेले विषय व वर्ग -

९) इ. ९ वीच्या इतिहासाचे अध्यापन किती वर्षे करीत आहात ? वर्षे

१०) तुम्हाला इतिहासाच्या अध्यापनासाठी नवीन पद्धतीबाबतचे प्रशिक्षण आवश्यक आहे काय? होय/नाही

११) प्रशिक्षण हवे असेल तर कोणत्या पद्धतीबाबत हवे ते सांगा.

१२) आपल्या शाळेतील ग्रंथालयात पूरक व अवांतर वाचनासाठी पुरेसे संदर्भग्रंथ आहेत काय? होय/नाही

१३) शाळेत ऐतिहासिक मासिके मागविली जातात काय ? होय / नाही

१४) मागवित असलेल्या मासिकांची नावे सा.

१५) तुम्ही स्वत: कोणत्या ऐतिहासिक मासिकाचे वर्गणीदार आहात ?

१६) शाळेत इतिहासाची स्वतंत्र खोली आहे काय ? होय/नाही

१७) नसल्यास कारणे सा.

१८) स्थानिक पातळीवरील ऐतिहासिक स्थळे दाखविण्यासाठी विद्यार्थ्यांना नेता काय ? होय/नाही
नसल्यास कारणे सा

१९) शाळेमार्फत ऐतिहासिक सहली काढल्या जातात काय? होय / नाही

२०) शाळेने कोणकोणत्या ऐतिहासिक ठिकाणी सहली काढल्या आहेत ?

२१) तुम्ही शाळेत इतिहास विषयाशी संबंधित कार्यक्रम आयोजित करता काय ? होय / नाही

२२) आयोजित करीत असल्यास कोणते ?

२३) इतिहास अध्यापनाबाबत एखादा नवीन उपक्रम राबविण्यास शाळेकडून सहकार्य मिळते काय ? होय/नाही

२४) नसल्यास कारणे सा.

प्रश्नावली 'ब'

प्र १) खाली इ. ९ वीच्या इतिहासाच्या अध्यापनाची सर्वसामान्य उद्दिष्टे दिली आहेत. आपल्यामते त्या उद्दिष्टांच्या महत्वांशानुसार त्यांच्यापुढे दिलेल्या जागेत अनुक्रमांक द्या.

१) वर्तमानाचे अधिक चांगले आकलन व्हावे यादृष्टीने भूतकालाचा अन्वय लावणे. ( )
२) विद्यार्थ्यांमध्ये निकोप लोकशाही मत्तावादाची भावना निर्माण करून ती वृद्धिंगत करणे. ( )
३) इतिहासाच्या अभ्यासाबद्दलची वस्तुनिष्ठ भूमिका घेण्याची वृत्ती निर्माण करणे. ( )
४) विद्यार्थ्यांच्या मनात राष्ट्रभक्ती व भावनात्मक ऐक्य यांचा प्रादुर्भाव होईल व तो वाढीला लागेल असा प्रयत्न करणे. ( )
५) मनुष्य समाजाच्या प्रगतीवर सामाजिक, आर्थिक आणि राजकीय प्रवाहांचे काय परिणाम झाले याचा अभ्यास करणे. ( )
६) विद्यार्थ्यांत विश्वबंधुत्वाची आणि आंतरराष्ट्रीय सामंजस्याची भावना वाढीस लावणे. ( )
७) विद्यार्थ्यांमध्ये निकोप राष्ट्रवादाची, निधर्मीयत्वाची आणि लोकशाही समाजवादाची भावना निर्माण करून ती वृद्धिंगत करणे ( )

प्र.२) वर दिलेल्या सर्वसामान्य उद्दिष्टांव्यतिरिक्त तुम्हाला आणखी काही सर्वसामान्य उद्दिष्टे महत्वाची वाटत असतील तर त्यांच्या महत्वांशानुसार अनुक्रमे खाली लिहावीत.

प्र ३) इ. ९ वीच्या इतिहासाच्या अभ्यासक्रमातील १३ प्रकरणे सर्वसामान्य उद्दिष्टांची पूर्ती करण्यास पुरेशी आहेत काय ? होय / नाही

प्र ४) जर सर्वसामान्य उद्दिष्टांची पूर्ती होत नसेल तर तुमच्या मते कोणती प्रकरणे उद्दिष्टे सफल करण्यास उपयुक्त नाहीत त्यांची नावे खालील रिकाम्या जागी द्या.

प्र. ५) महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाने इ. ९ वीच्या इतिहासाच्या पाठ्यपुस्तकात समाविष्ट केलेली प्रकरणे पुढे दिली आहेत या प्रकरणांचा अभ्यासक्रमातील (Syllabus) समावेश इ. ९ वीच्या विद्यार्थ्यांच्या दृष्टीने योग्य आहे काय? ते खालील रकान्यात नमूद करा. ज्या प्रकरणांचा समावेश योग्य वाटत नसेल त्या पुढे दिलेल्या तीन पर्यायांपैकी ज्याच्याशी सहमत असाल त्यापुढे अशी ✓ खूण करा. तिन्ही पर्याय मान्य नसतील तर शेवटी स्वतःचे मत द्या.

प्रकरणे	अभ्यास क्रमातील समावेश योग्य आहे काय ?	योग्य नसेल तर			स्वतःचे मत
		प्रकरण अभ्यासक्रमातून काढून टाकावे	त्यात काही सुधारणा करावी	दुसरे योग्य प्रकरण घालता येईल	
१) अमेरिकन स्वातंत्र्ययुद्ध	होय/नाही				
२) फ्रेंच राज्यक्रांती भाग- १	होय/नाही				
३) फ्रेंच राज्यक्रांती भाग- २	होय/नाही				
४) औद्योगिक क्रांती भाग- १	होय/नाही				
५) औद्योगिक क्रांती भाग- २	होय/नाही				
६) समाजवाद	होय/नाही				
७) इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय व विकास भाग- १	होय/नाही				
८) इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय व विकास भाग- २	होय/नाही				
९) इटलीचे एकीकरण	होय/नाही				
१०) जर्मनीचे एकीकरण	होय/नाही				
११) भारताचा स्वातंत्र्यलढा भाग- १	होय/नाही				
१२) भारताचा स्वातंत्र्यलढा भाग- २	होय/नाही				
१३) रशियन राज्यक्रांती	होय/नाही				

प्र ६) इ. ९ वीच्या अभ्यासक्रमातील १३ प्रकरणे खाली दिली आहेत त्या प्रत्येक प्रकरणातील विषयांशा संबंधी आपली मते खालील योग्य त्या रकान्यात नोंदवा.

प्रकरणे	घटनेची संपूर्ण माहिती देण्यासाठी त्या प्रकरणात दिलेला विषयांश पूर्ण आहे काय ?		विषयांशाला पूर्णत्व येण्यासाठी काही उपघटकांचा समावेश आवश्यक आहे काय ?		उपघटकांचा समावेश आवश्यक असल्यास ते उपघटक प्रकरणापुढे द्या.
१) अमेरिकन स्वातंत्र्ययुद्ध	होय	नाही	होय	नाही	
२) फ्रेंच राज्यक्रांती भाग- १	होय	नाही	होय	नाही	
३) फ्रेंच राज्यक्रांती भाग- २	होय	नाही	होय	नाही	
४) औद्योगिक क्रांती भाग- १	होय	नाही	होय	नाही	
५) औद्योगिक क्रांती भाग- २	होय	नाही	होय	नाही	
६) समाजवाद	होय	नाही	होय	नाही	
७) इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय व विकास भाग- १	होय	नाही	होय	नाही	
८) इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय व विकास भाग- २	होय	नाही	होय	नाही	
९) इटलीचे एकीकरण	होय	नाही	होय	नाही	
१०) जर्मनीचे एकीकरण	होय	नाही	होय	नाही	
११) भारताचा स्वातंत्र्यलढा भाग- १	होय	नाही	होय	नाही	
१२) ,, भाग २	होय	नाही	होय	नाही	
१३) रशियन राज्यक्रांती	होय	नाही	होय	नाही	

प्र.७) इ. ९ वीच्या अभ्यासक्रमातील १ ते १३ प्रकरणांसाठी अध्यापन पुस्तिकेमध्ये दिलेल्या नियोजित अध्यापन तालिका संबंधित शाळी एक तक्ता दिला आहे, त्यामध्ये सूचित केल्याप्रमाणें आपली मते नमूद करा.

प्रकरणे	नियोजित तालिका	तालिका पुरेशा आहेत काय?	तालिका पुरेशा नसतील तर आपणास अपेक्षित तालिका किती?	नियोजनापेक्षा जादा लागलेल्या तालिका कशा उपलब्ध करतां?				
				सुट्टीच्या दिवशी जादा तास घेऊन	रविवारील शिक्षकांचे तास घेऊन	सोळा सुट्टीत जादा तास घेऊन	शाळे दिवशी सकाळी वा सांय. जादा तास घेऊन	अन्य पद्धतीने तर नोंद करावी
१) अमेरिकन स्वातंत्र्य युद्ध	७	होय/नाही						
२) फ्रेंच राज्य क्रांती भाग- १	५	होय/नाही						
३) फ्रेंच राज्य क्रांती भाग- २	५	होय/नाही						
४) औद्योगिक क्रांती भाग- १	४	होय/नाही						
५) औद्योगिक क्रांती भाग- २	३	होय/नाही						
६) समाजवाद	४	होय/नाही						
७) इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय व विकास भाग- १	४	होय/नाही						
८) इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय व विकास भाग- २	३	होय/नाही						
९) इटलीचे एकीकरण	४	होय/नाही						
१०) जर्मनीचे एकीकरण	३	होय/नाही						
११) भारताचा स्वातंत्र्यलढा भाग- १	५	होय/नाही						
१२) " भाग २	५	होय/नाही						
१३) रशियन राज्य क्रांती	५	होय/नाही						

प्र. ८) इ. ९ वीच्या इतिहासाचा अभ्यासक्रम व पाठ्यपुस्तकातील प्रकरणे विचारात घेऊन घटक, तालिका, उपघटक व पाठाची उद्दिष्टे अशी मांडणी केली आहे ती लक्षात घेऊन विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे दिलेल्या जागेत लिहा.

अ.न.	घटक	संबंधित पाठ	नियोजित तासिका	उपघटक	उपघटकांची मांडणी तार्किक व सुटसुटीत योग्य वाटते काय?	उपघटकांची मांडणी तार्किक नसेल तर आपल्यामते अनुक्रम काय असावा	पाठाची उद्दिष्टे	पाठाच्या उद्दिष्टांची आपण सहमत आहात काय?	दिलेल्या उद्दिष्टांव्यतिरिक्त अन्य उद्दिष्टे आपल्याला अपेक्षित असल्यास त्यांचे
१	अमेरिकन स्वातंत्र्याचा इतिहास	अमेरिकन स्वातंत्र्य युद्ध प्रकरण १ले	७	१) निसर्गाची कृपा असलेला भूभाग २) इंग्रजांची पहिली वसाहत ३) वसाहतींची स्वयंपूर्ण वाटचाल ४) वसाहतीतील असंतोष व ऐक्य ५) बोस्टन टी पार्टी ६) स्वातंत्र्याचा जाहीरनामा ७) लक्षावधी लोकांना स्फूर्ती	होय/नाही		१) युरोपियनांचा अमेरिकेत वसाहती स्थापन करण्यामागील उद्देश विद्यार्थ्यांना स्पष्ट करून सांगणे. २) विद्यार्थ्यांना वसाहतीच्या आर्थिक, सामाजिक व शासन पद्धतीचा परिचय करून देणे. ३) अमेरिकन समाजाच्या प्रगतीवर सामाजिक, आर्थिक, राजकीय प्रवाहांच्या परिणामांचा अभ्यास करणे. ४) वसाहतीमधील लोकांच्या असंतोषाची कारणे स्पष्ट करणे. ५) विद्यार्थ्यांना अमेरिकन स्वातंत्र्यलढ्याचा परिचय करून देणे. ६) विद्यार्थ्यांना अमेरिकन स्वातंत्र्य जाहीरनाम्याचे महत्व व अर्थ समजावून देणे. ७) वर्तमान लोकशाही शासन पद्धतीचे आकलन व्हावे या दृष्टीने अमेरिकेतील घटनांचा अन्वय लावणे. ८) विद्यार्थ्यांमध्ये लोकशाही समाजाची व शासन पद्धतीची भावना निर्माण करून ती बुद्धिगत करणे	होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही	
२	फ्रान्स व रशिया - मधील राज्यक्रांती	फ्रेंच राज्यक्रांती भाग- १ प्रकरण २रे	५	१) अनियंत्रित राजसत्ता २) श्रेणीबद्ध समाजरचना ३) विषम न्यायव्यवस्था ४) राजांचे विलास व अंतर्गत विरोध ५) वैचारिक बैठक व विचारवंत	होय/नाही		१) विद्यार्थ्यांना फ्रेंच राज्यक्रांतीपूर्वीची फ्रान्समधील राजकीय, आर्थिक व सामाजिक परिस्थिती समजावून सांगणे. २) विषमन्याय व्यवस्थेचे परिणाम स्पष्ट करणे. ३) क्रांतीकार्यास प्रेरणा देणाऱ्या तत्वज्ञाचा परिचय करून देणे. ४) फ्रान्समधील राजकीय, आर्थिक व सामाजिक विचारप्रवाहाच्या परिणामाचा अभ्यास करणे ५) फ्रेंच राज्यक्रांतीची कारणे स्पष्ट करणे.	होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही	

अ.क्र.	घटक	संबंधित पाठ	नियोजित तासिका	उपघटक	उपघटकांची मांडणी तार्किक दृष्ट्या योग्य आहे काय/	उपघटकांची मांडणी तार्किक स्तरेल तर आपल्यामते अनुक्रम सांगा	पाठाची उद्दिष्टे	पाठाच्या उद्दिष्टांशी आपण सहमत आहात काय?	दिलेल्या उद्दिष्टांव्यतिरिक्त अन्य उद्दिष्टे आपल्याला अपेक्षित असल्यास सांगावीत
२	फ्रान्स व रशिया - मधिल राज्यक्रांती	फ्रेंच राज्यक्रांती भाग- २ प्रकरण ३रे	५	१) आर्थिक स्थिती सुधारण्याचे प्रयत्न २) स्टेटस जनरल बोलावली ३) टेनिस कोर्टावरील प्रतिज्ञा ४) राजवाड्यावर धडक मोर्चा ५) मानवी हक्कांचा जाहिरनामा ६) क्रांतीचे परिणाम	होय/नाही		१) विद्यार्थ्यांना फ्रेंच राज्यक्रांतीच्या बाटचालीतील घटनांचा परिचय करुन देणे. २) फ्रेंच राज्यक्रांतीचे व्यापक स्वरुप स्पष्ट करुन सांगणे. ३) फ्रेंच क्रांतीकाळातील राजकीय, आर्थिक व सामाजिक विचारप्रवाहांचा अभ्यास करणे ४) फ्रेंच राज्यक्रांतीचे परिणाम स्पष्ट करणे. ५) वर्तमान लोकशाही शासनपद्धतीचे आकलन व्हावे यादृष्टीने फ्रान्समधील घटनांचा क्रम लावणे. ६) विद्यार्थ्यांमध्ये लोकशाहीची भावना निर्माण करुन ती वृद्धिंगत करणे	होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही	
		रशियन राज्यक्रांती प्रकरण १३वे	५	१) अनियंत्रित झारशाही २) बोल्शेविक व मेन्शेविक पक्ष ३) १९०५ चा रक्तरंजित रविवार व धडक मोर्चा ४) ऑक्टोबर क्रांती ५) रशियन क्रांतीचे फलित व युगप्रवर्तक क्रांती	होय/नाही		१) विद्यार्थ्यांना रशियन राज्यक्रांतीची पार्श्वभूमी समजावून सांगणे २) झारशाहीने रशियन जनतेवर केलेल्या अन्यायाची ओळख करुन देणे. ३) रशियन क्रांतीच्या उदाहरणाने कामगार लढ्याचे व त्यांच्या संघटित शक्तीचे महत्व पटविणे. ४) रशियातील विचारवंतांच्या कार्याची ओळख करुन देणे. ५) शोषण विरहित शासनाचे महत्व पटविणे.	होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही	
३	औद्योगिक क्रांतीचा उदय व परिणाम	औद्योगिक क्रांती भाग- १ प्रकरण ४थे	४	१) औद्योगिक क्रांतीचा अर्थ २) चालना देणारे घटक ३) नैसर्गिक अनुकूलता ४) बेकार लोक कामगार म्हणून राबले ५) क्रांतीचे स्वरुप व विविध यांत्रिक शोध	होय/नाही		१) विद्यार्थ्यांना औद्योगिक क्रांती म्हणजे काय ते स्पष्ट करुन सांगणे. २) औद्योगिक क्रांतीला चालना देणाऱ्या घटकांचा परिचय करुन देणे. ३) औद्योगिक क्रांतीच्या काळात लागलेल्या विविध शोधांची माहिती देणे. ४) औद्योगिक क्रांतीच्या काळातील शोधांचा अन्वय लावणे. ५) मनुष्य समाजाच्या प्रगतीवर आर्थिक प्रवादांचा काय परिणाम झाला याचा अभ्यास करणे.	होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही	

अ.नं.	घटक	संबंधित पाठ	निर्धारित तासिका	उपघटक	उपघटकांची मांडणी तार्किक दृष्ट्या योग्य वाटते काय	उपघटकांची मांडणी तार्किक नसेल तर आपल्यामते अनुक्रम काय	पाठाची उद्दिष्टे	पाठाच्या उद्दिष्टांची आपण सहमत आहात काय?	दिलेल्या उद्दिष्टांव्यतिरिक्त अन्य उद्दिष्टे आपल्याला अपेक्षित असल्यास सांगावीत
		औद्योगिक क्रांती भाग-२ प्रकरण ५वे	३	१) औद्योगिक क्रांतीचा प्रसार २) क्रांतीचे परिणाम ३) औद्योगिक क्रांतीचे भारतावरील परिणाम	होय/नाही		१) विद्यार्थ्यांना औद्योगिक क्रांतीचा प्रसार झालेल्या देशातील क्रांतीचे स्वरूप स्पष्ट करून सांगणे २) औद्योगिक क्रांतीमुळे अर्थव्यवस्था व शासन व्यवस्था यावर झालेल्या परिणामांची माहिती विद्यार्थ्यांना देणे. ३) औद्योगिक क्रांतीच्या सर्वसाधारण परिणामांचा व भारतावरील परिणामांचा अभ्यास करणे. ४) वर्तमानकाळातील भांडवलदार वर्ग व कामगार वर्ग यांच्या उदयाचा अन्वय लावणे.	होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही	
४	समाजवादी विचारसरणी	समाजवाद प्रकरण ६वे	४	१) नव्या समाजरचनेची गरज २) समाजवादाचा उदय ३) सुरुवातीचे समाजवादी ४) क्रांतीकारक समाजवादी ५) साम्यवादी जाहीरनामा	होय/नाही		१) विद्यार्थ्यांना समाजवादी विचारांच्या निर्मितीमागील पार्श्वभूमी समजावून सांगणे. २) समाजवादी विचारांची व विचारवंतांची विद्यार्थ्यांना ओळख करून देणे. ३) क्रांतीकारी समाजवादाची माहिती विद्यार्थ्यांना करून देणे. ४) समाजवादी विचारांचे व चळवळींचे जगावर झालेले परिणाम समजावून सांगणे.	होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही	
५	इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय व विकास	इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय व विकास भाग- १ प्रकरण ७वे	४	१) इंग्लंडमधील संसदीय लोकशाहीचा उदय २) मॅग्नाकार्टा ३) मॉडेल पार्लमेंट व अंतर्गत संघर्ष ४) पार्लमेंट विकासाचे टप्पे	होय/नाही		१) विद्यार्थ्यांना इंग्लंडमधील संसदीय लोकशाही राज्यपद्धतीची पार्श्वभूमी स्पष्ट करून सांगणे २) मॅग्नाकार्टाचे महत्व व मर्म समजावून सांगणे. ३) संसदेची स्थापना ते वैभवशाली राज्यक्रांती-पर्यंतच्या लोकशाहीच्या विकासाच्या टप्प्यांचा परिचय करून देणे. ४) वर्तमानकाळातील लोकशाहीच्या राज्यपद्धतीचे आकलन व्हावे यादृष्टीने इंग्लंडमधील घटनांचा अन्वय लावणे. ५) विद्यार्थ्यांमध्ये लोकशाही राज्यपद्धतीविषयी आपुलकीची भावना निर्माण करून ती वृद्धिंगत करणे.	होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही	

SHIVAJI UNIVERSITY LIBRARY KOLHAPUR

अ.नं.	घटक	संबंधित पाठ	नियोजित तासिका	उपघटक	उपघटकांची मांडणी तार्किक दृष्ट्या योग्य आहे काय?	उपघटकांची मांडणी तार्किक नसेल तर आपल्यामते अनुक्रम काय	पाठाची उद्दिष्टे	पाठाच्या उद्दिष्टांशी आपण सहमत आहात काय?	दिलेल्या उद्दिष्टांव्यतिरिक्त अन्य उद्दिष्टे आपल्याला अपेक्षित असल्यास काय?
		इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय व विकास भाग- २ प्रकरण ८वे	३	१) पार्लमेंटच्या विकासाचा चौथा टप्पा २) चार्टिस्टांची चळवळ ३) राजकीय पक्षांचा उदय व द्विपक्ष पद्धती	होय/नाही		१) इंग्लंडमधील संसदेने केलेल्या सुधारणांची व कायद्यांची माहिती देणे. २) मंत्रिमंडळ, पंतप्रधान, इंग्लंडमधील राजकीय पक्ष व द्विपक्ष पद्धती यांच्या उदयाचा परिचय करुन देणे. ३) चार्टिस्टांच्या चळवळीची माहिती देणे. ४) इंग्लंड मधील सामाजिक व राजकीय प्रवाहांचा इंग्लंडच्या समाजावर झालेल्या परिणामांचा अभ्यास करणे.	होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही	
	इटली व जर्मनीतील एकीकरण	इटलीचे एकीकरण प्रकरण ९वे	४	१) एकीकरणापूर्वीची इटली २) क्रांतीकारक संघटना व त्यांचे कार्य ३) गॅरिबाल्डीची मोहीम व एकीकरण	होय/नाही		१) विद्यार्थ्यांना इटलीच्या एकीकरणाची पार्श्वभूमी समजावून सांगणे. २) ऑस्ट्रीयाने इटलीवर केलेल्या अन्यायाची ओळख करुन देणे. ३) विद्यार्थ्यांच्या मनात इटलीच्या उदाहरणाने एकराष्ट्रीयत्वाची भावना निर्माण करणे. ४) विद्यार्थ्यांच्या मनात अन्य राष्ट्रातील थोर देशभक्तांविषयी आदराची भावना रुजविणे	होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही	
		जर्मनीचे एकीकरण प्रकरण १०वे	३	१) जर्मनीची एकीकरणपूर्वीची स्थिती २) एकीकरणाची वाटचाल ३) एकीकरण	होय/नाही		१) विद्यार्थ्यांना जर्मनीच्या एकीकरणाची पार्श्वभूमी समजावून सांगणे. २) व्हिएना परिषदेने जर्मनीवर केलेल्या अन्यायाची ओळख करुन देणे. ३) बिस्मार्कच्या नेतृत्वाखाली जर्मन जनतेने देशाच्या राष्ट्रैक्याकरीता व उत्थानाकरीता केलेला त्याग, पराक्रम व संघटित प्रयत्नांचा आदर्श विद्यार्थ्यांसमोर ठेवणे.	होय/नाही होय/नाही होय/नाही	

अ.नं.	घटक	संबंधित पाठ	नियोजित तासिका	उपघटक	उपघटकांची मांडणी तार्किक दृष्ट्या योग्य आहे काय?	उपघटकांची मांडणी तार्किक नसेल तर आपल्यामते अनुक्रम सांगा	पाठाची उद्दिष्टे	पाठाच्या उद्दिष्टांशी आपण सहमत आहात काय?	दिलेल्या उद्दिष्टांव्यतिरिक्त अन्य उद्दिष्टे आपल्याला अपेक्षित असल्यास सांगीत
७	भारताचा स्वातंत्र्यलढा	भारताचा स्वातंत्र्यलढा भाग- १ प्रकरण ११वे	५	१) राष्ट्रीय जागृती २) राष्ट्रीय सभेची स्थापना ३) रा. सभेचे पहिले अधिवेशन ४) रा. सभेचे पहिले पर्व ५) हिंदी जनतेत फूट पाडण्याचे प्रयत्न	होय/नाही		१) विद्यार्थ्यांना भारतातील राष्ट्रीय जागृतीची पार्श्वभूमी समजाविणे. २) इंग्रजांनी भारतावर केलेल्या अन्यायाची जाणीव करून देणे. ३) पाश्चात्य शिक्षण पद्धतीमुळे येथे जागृती होऊन एकराष्ट्रीयत्वाच्या भावनेस कशी चालना मिळाली हे सांगणे. ४) इंग्रजांच्या अत्याचारा विरुद्ध व देशहितविरोधी धोरणाविरुद्ध भारतीयांना संघटीत करणाऱ्या देशनेत्यांची व त्यांच्या कामगिरीची ओळख करून देणे. ५) राष्ट्रीय सभेच्या ध्येय धोरणांची व कार्याची माहिती करून देणे.	होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही	
		भारताचा स्वातंत्र्यलढा भाग- २ प्रकरण १२वे	५	१) बंगभंग आंदोलन २) स्वराज्याची चतुःसूत्री ३) गुप्त क्रांतीकारी संघटना व कार्य ४) होमरुल चळवळ ५) जालियनवाला बाग हत्याकांड ६) महात्मा गांधीजींचे कार्य	होय/नाही		१) बंगभंग चळवळीची पार्श्वभूमी विद्यार्थ्यांना समजावून सांगणे. २) वंदेमातरम् गीताने कसे भारावून टाकले ते सांगणे. ३) इंग्रजांच्या दडपशाहीला न घाबरता लढा कसा चालला व त्याचे नेतृत्व कोणी केले याची माहिती देणे. ४) स्वराज्याची चतुःसूत्री समजावून देणे. ५) लाल बाल पाल यांचे कार्य स्पष्ट करणे. ६) गुप्त क्रांतीकारी संघटनांचे कार्य स्पष्ट करणे. ७) परदेशात राहून भारतीय स्वातंत्र्याकरीता केलेल्या प्रयत्नांची माहिती देणे. ८) असहकार आंदोलनाचे स्वातंत्र्यलढ्यातील महत्व व स्थान सांगणे.	होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही होय/नाही	

प्र.९ खाली इ. ९ वीच्या अभ्यासक्रमातील प्रकरणे दिली आहेत व समोर अध्यापन पध्दती दिल्या आहेत. प्रत्येक प्रकरणाचे अध्यापन करीत असताना ज्या पध्दती वापरता त्या पध्दतींच्या रकान्यात अशी (✓) खूण करा.

प्रकरण क्रमांक	कथन	पाठ्यपुस्तक आधार	स्वाध्याय	योजना	नाट्टीकरण	प्रश्नोत्तर	चर्चा पध्दती
१.							
२.							
३.							
४.							
५.							
६.							
७.							
८.							
९.							
१०.							
११.							
१२.							
१३.							

प्र.१०. इतिहासाचे अध्यापन करीत असताना प्रामुख्याने कोणत्या अध्यापन कार्यनीती वापरता ?

प्र.११. खाली प्रकरणे दिली आहेत. त्या प्रत्येक प्रकरणाचे अध्यापन करीत असताना वापरीत असलेल्या शैक्षणिक साधनांची पुढे नोंद करा.

प्रकरण क्र.	वापरीत असलेली शैक्षणिक साधने
१.	
२.	
३.	
४.	
५.	
६.	
७.	
८.	
९.	
१०.	
११.	
१२.	
१३.	

प्र.12) खालील तक्त्यात इ. ९ वीच्या इतिहासाच्या अभ्यासक्रमातील प्रकरणे दिली आहेत. अध्यापनाच्या दृष्टीकोनातून त्यांची कठिण्यपातळी लक्षात घेऊन ते प्रकरण तुमच्यामते ज्या बंधीत बसत असेल त्या बंधीत अशी √ खूण करा.

अ.न	प्रकरणे	अतिशय सोपे	सोपे	मध्यम	कठिण	अतिशय कठिण
१	अमेरिकन स्वातंत्र्ययुद्ध					
२	फ्रेंच राज्यक्रांती भाग – १					
३	फ्रेंच राज्यक्रांती भाग – २					
४	औद्योगिक क्रांती भाग – १					
५	औद्योगिक क्रांती भाग – २					
६	समाजवाद					
७	इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय व विकास भाग–१					
८	इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय व विकास भाग–२					
९	इटलीचे एकीकरण					
१०	जर्मनीचे एकीकरण					
११	भारताचा स्वातंत्र्यलढा भाग – १					
१२	भारताचा स्वातंत्र्यलढा भाग – २					
१३	रशियन राज्यक्रांती					

प्र.13 पुढील रकान्यात इ. ९ वीच्या इतिहासाच्या अभ्यासक्रमातील प्रकरणे दिली आहेत. 'अ' रकान्यात शिक्षकाने स्वतः अध्यापन करावे लागणारी जी प्रकरणे अशातील त्यांच्यापुढे अशी √ खूण करावी. 'ब' रकान्यात विद्यार्थ्यांना स्वतः शिकण्यासाठी जी प्रकरणे देण्यासारखी आहेत त्यांच्यापुढे अशी √ खूण करावी आणि स्वयंअध्ययनास कोणत्या कृतीचा अवलंब केला ते 'क' रकान्यात नमूद करा. 'ड' रकान्यात अन्य कृती देत असाल तर त्याची नोंद करा.

		अ	ब	क			ड
अ.न.	प्रकरणे	शिक्षकाला स्वतः अध्यापन करावे लागणारी	स्वयं अध्ययनास देता येणारी	स्वयं अध्ययनास दिलेल्या कृती			इतर अन्य कृती
				घरी वाचून येणे	वर्गात त्यावर प्रश्न विचारणे	लेखन देणे	
१	अमेरिकन स्वातंत्र्ययुद्ध						
२	फ्रेंच राज्यक्रांती भाग – १						
३	फ्रेंच राज्यक्रांती भाग – २						
४	औद्योगिक क्रांती भाग – १						
५	औद्योगिक क्रांती भाग – २						
६	समाजवाद						
७	इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय व विकास भाग–१						
८	इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय व विकास भाग–२						
९	इटलीचे एकीकरण						
१०	जर्मनीचे एकीकरण						
११	भारताचा स्वातंत्र्यलढा भाग – १						
१२	भारताचा स्वातंत्र्यलढा भाग – २						
१३	रशियन राज्यक्रांती						

प्र.५४) खाली इ. ९ वीच्या इतिहासाच्या अभ्यासक्रमातील काही महत्त्वाचे ऐतिहासिक संबोध दिले आहेत ते स्पष्ट करण्यासाठी खाली दिलेल्या पद्धतींपैकी ज्या पद्धती व शै. साधने वापरत असाल त्या पद्धतीपुढे अशी खूण ✓ करा. स्वतःची वेगळी पद्धती असेल तर शेवटच्या रकान्यात नोंद करा.

अ.नं.	ऐतिहासिक संबोध	कथन	आधार सदर्भ	चर्चा	स्वाध्याय	प्रोजेक्ट	दृक श्राव्य साधने							स्वतःची वेगळी पद्धती
							फळा	चित्रे	आकृती नकाशे	नमुने	काल-पट	कालरेषा		
१	साम्राज्यवाद													
२	अनियंत्रितसत्ता													
३	स्थानिक स्वराज्य													
४	मक्तेदारी													
५	सार्वभौमसत्ता													
६	क्रांती													
७	श्रेणीबद्धसमाजरचना													
८	यादवीयुद्ध													
९	साम्यवाद													
१०	वर्गविहीनसमाज													
११	फोडा व जोडा निती													
१२	राष्ट्रीय शिक्षण													
१३	बहिष्कार													
१४	गुलामगिरी													
१५	चाकेगिरी													

प्र १५) वरील संबोध स्पष्ट करण्यासाठी आवश्यक ती साधने (Teaching Aids) शाळेत उपलब्ध आहेत काय ? होय / नाही

प्र. १६) जर अशी साधने शाळेत उपलब्ध नसतील तर कोणती साधने आवश्यक आहेत त्यांची नावे खाली द्या

प्र १७) इ. ९ वीच्या अभ्यासक्रमातील प्रकरणे दिली आहेत. त्यासमोर कांही मूल्ये दिली आहेत संबंधीत प्रकरणात जी मूल्ये आली असतील त्यांच्यापुढे अशी ✓ खूण करा. एकाच प्रकरणात एकापेक्षा जास्त मूल्ये आली असतील तर तशा खुणा कराव्यात.

अ.नं.	प्रकरणे मूल्ये	वस्तुनिष्ठ भूमिका	राष्ट्रभक्ती	निकोप राष्ट्रवाद	विश्वबंधुत्व	आंतरराष्ट्रीय सामंजस्य	भावनात्मक ऐक्य
१	अमेरिकन स्वातंत्र्य युद्ध						
२	फ्रेंच राज्यक्रांती भाग- १						
३	फ्रेंच राज्यक्रांती भाग- २						
४	औद्योगिक क्रांती भाग- १						
५	औद्योगिक क्रांती भाग- २						
६	समाजवाद						
७	इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय आणि विकास भाग- १						
८	इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय आणि विकास भाग-२						
९	इटलीचे एकीकरण						
१०	जर्मनीचे एकीकरण						
११	भारताचा स्वातंत्र्यलढा भाग- १						
१२	भारताचा स्वातंत्र्यलढा भाग- २						
१३	रशियन राज्यक्रांती						

प्र. १८) वर दिलेल्या मूल्यांव्यतिरीक्त कांही मूल्ये आली असतील तर ती प्रकरणासमोर अनुक्रमे लिहावित.

अ.नं.	प्रकरणे-मूल्ये अनुक्रमे →	१	२	३	४	५	६
१	अमेरिकन स्वातंत्र्ययुद्ध						
२	फ्रेंच राज्यक्रांती भाग – १						
३	फ्रेंच राज्यक्रांती भाग – २						
४	औद्योगिक क्रांती भाग – १						
५	औद्योगिक क्रांती भाग – २						
६	समाजवाद						
७	इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय व विकास भाग–१						
८	इंग्लंडमधील लोकशाहीचा उदय व विकास भाग–२						
९	इटलीचे एकीकरण						
१०	जर्मनीचे एकीकरण						
११	भारताचा स्वातंत्र्यलढा भाग – १						
१२	भारताचा स्वातंत्र्यलढा भाग – २						
१३	रशियन राज्यक्रांती						

परिशिष्ट - क

संशोधनांतर्गत तासगाव तालुक्यातील माध्यमिक शाळा

१) श्री. स्वामी रामानंद भारती विद्यामंदिर, तासगाव

२) विद्यानिकेतन कृषी माध्यमिक विद्यालय, तासगाव

३) चंपाबेन वाडिलाल ज्ञानमंदिर, तासगाव

४) पटवर्धन कन्या प्रशाला, तासगाव

५) यशवंत हायस्कूल, तासगाव

६) सेकंडरी स्कूल, मिलवडी

७) जयभारत विद्यालय, वसगडे

८) ब्रह्मनाळ हायस्कूल, ब्रह्मनाळ

९) प्रगती विद्यामंदिर, आमणापूर

१०) सिध्देश्वर हायस्कूल, तुर्ची

११) न्यू इंग्लीश स्कूल, कवठे एकंद

१२) भवानीदेवी इंग्लीश स्कूल, सावर्डे

१३) महावीर पांडुरंग साळुंखे विद्यामंदिर, मणेराजुरी

१४) महात्मा गांधी विद्यालय, सावळज

१५) वसंतराव पाटील माध्यमिक व उच्चमाध्यमिक विद्यालय, मांजर्डे

१६) उज्वल विद्यामंदिर, हातनूर

१७) के.रा.शा. माने-पाटील विद्यामंदिर, विसापूर

परिशिष्ट - ड

प्रश्नावली भरून देणाऱ्या अध्यापकांची नावे

१) श्री. पी.एम. कांबळे
२) ,, आर.बी. खराडे
३) ,, ए.बी. गुरव
४) ,, एम.ए. गुरव
५) ,, एम.ए. धाडगे
६) ,, ए.के. जाधव
७) श्रीमती एम.व्ही. थोरात
८) श्री. व्ही.टी. देवकुळे
९) ,, व्ही.बी. पवार
१०) ,, के.डी. पाटील
११) ,, पी.डी. पाटील
१२) ,, एस.एम. पाटील
१३) ,, व्ही.वाय. पाटील
१४) ,, एस.आर. पाटील
१५) ,, एस.बी. पाटील
१६) ,, एस.व्ही. पाटील
१७) ,, व्ही.एम. मोसले
१८) ,, ए.एस. मतकरी
१९) ,, बी.एन. मगदूम
२०) ,, जे.एन. मुलानी
२१) ,, बी.एस. रई
२२) श्रीमती डी.डी. वाचासुंदर
२३) श्री. एस.बी. शिरोटे
२४) ,, आर.बी. साठे
२५) श्रीमती एस.एम. शियेकर

परिशिष्ट - इ

मुलाखती घेतलेल्या अधिव्याख्यात्यांची यादी

	नाव	शैक्षणिक अर्हता	अध्यापन अनुभव वर्षे
१)	श्री. आर.टी. चौत्रे	एम.ए.,एम.एड्., एलएल.बी.,एम.फिल.	६ वर्षे
२)	,, सी.एन.घुमटकर	एम.ए., एम.एड्.	२० वर्षे
३)	श्रीमती व्ही.व्ही.डोंबरे	एम.ए.,एम.एड्.	१३ वर्षे
४)	श्री. डी.ए. माने	एम.ए., एम.एड्., एम.फिल.	६ वर्षे
५)	श्री. आर.डी. बेलेकर	एम.ए., एम.एड्.	५ वर्षे
६)	श्रीमती आर.बी.टोपकर	एम.ए., एम.एड्., एम.फिल.	५ वर्षे
७)	श्रीमती पी.डी.देसाई	एम.ए., एम.एड्.	५ वर्षे
८)	श्री. बी.एम. बोरगे	एम.ए., एम.एड्.	५ वर्षे
९)	श्री. एम.आर. जाधव	एम.ए., एम.एड्., एम.फिल.	७ वर्षे
१०)	श्री. के.के. सरगर	एम.ए., एम.एड्.	७ वर्षे

BARR. BALASAHEB KHARDEKAR LIBRARY
SHIVAJI UNIVERSITY, KOLHAPUR.

परिशिष्ट - ई

अधिव्याख्यात्यांच्या मुलाखतीसाठीचे प्रश्न

१) इयत्ता ९ वीच्या विद्यार्थ्यांचा वयोगट विचारात घेता इ. ९ वीचा इतिहासाचा अभ्यासक्रम कसा आहे ?

२) इ. ९ वीचा इतिहासाचा अभ्यासक्रम नियोजित वेळेत कसा पूर्ण करता येईल ?

३) इतिहासाचे अध्यापक अध्यापनात मुख्यत: कोणत्या पध्दतींचा वापर जास्त करतात ? त्यांनी कोणत्या पध्दतींचा वापर केला पाहिजे ?

४) इतिहास अध्यापनात उपयुक्त ठरणाऱ्या शैक्षणिक साधनांची उपलब्धता होत नाही हे आपणास मान्य आहे काय ?

५) इतिहास विषयाच्या अध्यापनात उपयुक्त ठरणारी साधने उपलब्ध होत नसतील तर ही समस्या कशी सोडवावी ?

६) प्रशिक्षण काळात शिकलेल्या पध्दतींप्रमाणे शिक्षक नंतर अध्यापन करीत नाहीत. या पध्दतीने अध्यापन केल्यास निर्धारित वेळेत अभ्यासक्रम पूर्ण होणार नाही हे म्हणणे आपणास मान्य आहे काय ?

७) शिक्षकांचे म्हणणे मान्य नसेल तर आपले म्हणणे थोडक्यात सांगा.

८) पदवी पातळीवर इतिहास विषय नसलेल्यांना प्रशिक्षण महाविद्यालयात इतिहास विशेष अध्यापनपध्दती द्यावी काय ?

९) ऐतिहासिक संबोध परिणामकारकरित्या स्पष्ट करण्यासाठी इतिहास अध्यापकांनी काय करावे ?

१०) इतिहासाच्या अभ्यासक्रमातून विद्यार्थ्यांच्यात मूल्ये रुजविण्यासाठी इतिहास अध्यापकाने काय करावे ?

संदर्भ ग्रंथ सूची

मराठी -

आठवले सदाशिव : इतिहासाचे तत्वज्ञान, (वाई : प्राज्ञ प्रकाशन), १९६७. (महाराष्ट्र राज्य साहित्य व संस्कृति मंडळ पुरस्कृत)

बापट मा.गो. : शैक्षणिक संशोधन, (पुणे : नूतन प्रकाशन), १९७७.

बेदरकर कृ.द. : इतिहासाच्या अध्यापनाच्या दिशा (पुणे : नीलकंठ प्रकाशन) जाने. १९७१.

बोकील वि.पां. : इतिहासाचे शिक्षण (पुणे : चित्रशाळा प्रकाशन), १९५७.

गायकवाड आर.डी., सरदेसाई बी.एन., हनमाने व्ही.एन. : इतिहास लेखनशास्त्र (कोल्हापूर : एम.व्ही. फडके आणि कंपनी), जानेवारी १९८१.

घाटे वि.द. : इतिहास शास्त्र आणि कला (पुणे : देशमुख प्रकाशन), १९५८.

तिवारी सी.म. : इतिहास अध्यापनपध्दती (पुणे : नूतन प्रकाशन) जानेवारी, १९८७.

पत्की श्री.मा. : इतिहासाचे अध्यापन : पध्दती व तंत्र (औरंगाबाद : मिलिंद प्रकाशन), जून १९८०.

पाटील लीला : आजचे अध्यापन (पुणे : श्री विद्या प्रकाशन) द्वितीयावृत्ती, फेब्रुवारी १९८३.

पारसनीस न.रा., धारूरकर य.ज. : इतिहासाचे अध्यापन (पुणे : व्हीनस प्रकाशन), जानेवारी १९७१.

मुळे रा.शं., उमाठे वि.तु. : शैक्षणिक संशोधनाची मूलतत्वे (नागपूर : साहित्य प्रसार केंद्र, सीताबर्डी), १९७७.

नियतकालिकांची सूची :

भारतीय शिक्षण -

पंडित आर.व्ही. : " नवीन शैक्षणिक धोरणात प्राथमिक व माध्यमिक स्तरावर भारतीय मूल्यांचा सर्वकष समावेश असावा " शैक्षणिक अभियान विशेषांक, मे-जून १९८९.

सावर्डेकर मधुरा : " इयत्ता ८ वीतील विद्यार्थ्यांच्या शास्त्रविषयक संकल्पनांच्या संपादनावर संकल्पना प्राप्तीप्रतिमान पध्दती व परंपरागत पध्दतीने शिकवून होणाऱ्या परिणामांचा तौलनिक अभ्यास " (वर्ष २२ वे) जानेवारी १९८९.

सावंत एन.एन. : " पाठ्यपुस्तकात प्रतिबिंबित झालेल्या मूल्यांचा अभ्यास " (वर्ष २२ वे), जुलै १९८९.

शिक्षण समीक्षा -

कानडजे एस.एम. : शैक्षणिक सहल - स्वरूप व प्रयोजन (वर्ष २० वे अंक ३ रा) आक्टोबर-नोव्हेंबर १९८६.

पंडित बन्सी : नैतिक शिक्षणाचे विविध पैलू एक प्रयोगात्मक अभ्यास (वर्ष १९ वे, अंक ६ वा) एप्रिल-मे, १९८६.

जीवन शिक्षण -

इनामदार वि.द. : शिक्षकांमधील अध्ययन-अध्यापनातून नव्या दिशांकडे (वर्ष ३३ वे, अंक ३ व ४) जून-जुलै १९८९.

रडे माधव : शैक्षणिक साधनांद्वारे नैतिक मूल्यांची जोपासना (वर्ष ३१ वे, अंक ९) डिसेंबर १९८७.

इतिहास शिक्षक -

बरकले रा.ह. : विसाव्या शतकाच्या आरंभापासून महाराष्ट्र राज्यातील इतिहास अभ्यासक्रमाचा चिकित्सक अभ्यास, सप्टेंबर १९८८.

थावरे श्री.दा. : राष्ट्रीय शिक्षणाची १० उद्दिष्टे आणि इतिहास अध्यापन (मार्च १९८८)

परांजपे अ.म. : नवीन अभ्यासक्रमातील इतिहास विषयाचे स्थान (मार्च १९८९)

लुगडे शंकरराव : राष्ट्रीय एकात्मता आणि इतिहास अभ्यासक्रम (डिसेंबर १९८९)

ENGLISH

Aggarwal J.C. : Teaching of History (New Delhi : Vikas Publishing House Pvt.Ltd., 1983.

Best John W., Khan James V. : Research in Education, Fifth Edition (Delhi : Prentice Hall of India (Pvt.) Ltd.), 1986.

Buch, M.B. (ed.) : The Survey of Research in Education, Centre of Advanced Study in Education, M.S. University, Baroda, 1974.

Buch, M.B. (ed.) : The Second Survey of Research in Education (1972-1978) (Baroda : Society for Educational Research and Development), 1979.

Buch, M.B. : The Third Survey of Research in Education, 1978-83.

Carter V. Good : Dictionary of Education, McGraw Hill Book Company, 1973.

Kochhar S.K. : Teaching of History (New Delhi : Sterling Publishers Pvt.) Second Edition, 1984.

Lee C. Deighton : The Encyclopedia of Education, Volume 2 The Macmillan Company, 1971.

Patole N.K. : Educational Research in Universities in Maharashtra (Bombay : Platinum Jubilee Publication), 1982.

Sharma R.A. : Technology of Teaching (Meerut : Loyal Book Depot), 1980.

S.I.E. : Educational Investigations in Universities in Maharashtra (1939-1970), Poona.